

Zamecki, Stefan

"Woprosy Istorii Jestiestwoznania i Tiechniki" - rocznik 1984. Przegląd treści

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 31/2, 584-590

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

swego rodzaju satysfakcja dla wynalazcy, że właśnie Katalonia uczciła rocznicę jego śmierci. W tym bowiem kraju był on najostrzej krytykowany przez katalońskiego historyka wzorzystego tkactwa. Camil Rodón y Font poświęcił kilka książek historii rozwoju krosna z podciąganymi licami ukazując licznych poprzedników loyńskiego wynalazcy i twierdząc, że wykorzystał on tylko pomysły swych poprzedników dla wdrożenia krosna mechanicznego¹. Na przykładzie kolejnych wariantów krosna z podciąganymi licami widać, jak złożona była produkcja tkanin o większych raportach wzoru. J. M. Jacquard doprowadził do indywidualnego sterowania niemi osnowy na skutek zaprogramowania działania maszyny za pomocą łańcucha perforowanych kart. Był to pomysł słynnego z budowy automatów J. Vaucansona. Jednak słynny teoretyk nie potrafił swej opatentowanej w 1775 r. maszyny doprowadzić do sprawnego funkcjonowania. Rita J. Adresko z Waszyngtonu przygotowała książkę o krosnach do wyrobu tkanin wzorzystych. W obszernym artykule ukazuje ona znaczenie techniczne wynaleźnia krosna mechanicznego opatentowanego w 1801 r.²

Wystawa została zaopatrzona w drukowany po katalońsku katalog, ukazujący w obszernym wstępie rozwój krosna mechanicznego. Dyrektor muzeum w Terrassa — Francisc Torrella i Niubó przedstawił biografię Jacquarda (1752—1834). Podobne zagadnienia porusza Jean Huchard, dyrektor muzeum włókienniczego w Barcelonie — Rosa Martin i Ros wraz z Albertem Barella i Miró zajęli się historią tkactwa wzorzystego do czasu wynalezienia krosna mechanicznego. Joan Llanas Andiñach ukazał pierwsze próby wdrożenia krosna żakardowskiego w Katalonii i ostateczne jego rozpowszechnienie w latach 1822—1930. Następne trzy artykuły przynoszą wyjaśnienie funkcjonowania pierwszej wersji krosna mechanicznego i zastosowanie wyrobu tkanin wzorzystych do czasów najnowszych z uwzględnieniem mechanicznego dzwiarstwa. Na wystawie ukazano 180 eksponatów: modele i autentyczne krosna automatyczne aż do współczesności; wybrane z bogatych muzeów katalońskich tkaniny wzorzyste i ubiory z nich uszyte, a także fotografie. Katalonia dobrze uczciła 150-lecie śmierci loyńskiego wynalazcy.

Irena Turnau
(Warszawa)

Z CZASOPISM

„WOPROSY ISTORII JESTIESTWOZNANIJA I TIECHNIKI” — ROCZNIK 1984.

PRZEGLĄD TREŚCI

W 1984 r. opublikowane zostały cztery numery radzieckiego kwartalnika „Woprosy Istории Jestiestwoznanija i Tiechniki”¹.

Numer pierwszy otwiera specjalna wkładka zawierająca następujące teksty: *Informacja o Plenum Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego*; *Przemówienie Sekretarza Generalnego KC KPZR towarzysza K. U. Czernienki*; *Przemówienie członka Biura Politycznego KC KPZR przewodniczącego*

¹ C. Rodón y Font: *La invención de la máquina Jacquard*. Badalona 1919; tegoż: *Jacquard en pro de la verdad*. Badalona 1934; tegoż: *L'historique de Métier pour la fabrication des Étoffes Façonnées*. Paris 1934; I. Turnau: *Mechanizacja jedwabnictwa europejskiego w okresie od XIII do końca XVII w.* „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. XXIX: 1984 nr 1 s. 159—176.

² R. J. Adrosko: *The invention of the Jacquard mechanism*. „Bulletin de Liaison du Centre International d'Etude des Textiles Anciens”. 1982 nr 55—56 s. 89—117.

¹ Por. omówienia pióra S. Zameckiego (W): „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. XXVIII: 1983 nr 1; t. XIX 1984 nr 1; t. XXX: 1985 nr 1.

Rady Ministrów ZSRR towarzysza N. A. Tichonowa; Wystąpienie członka Biura Politycznego KC KPZR, sekretarza KC KPZR towarzysza M. S. Gorbaczowa; Konstantin Ustinowicz Czernienko; Odezwa Komitetu Centralnego KPZR, Prezydium Rady Najwyższej ZSRR, Rady Ministrów ZSRR i Partii Komunistycznej do narodu radzieckiego.

Następnie w dziale *Ogólne problemy rozwoju nauki i techniki* zamieszczono artykuły W. G. Gorochowa: *Osobliwości formowania się nauk technicznych (na przykładzie radiotechniki)* oraz J. M. Galla i E. I. Kolczyńskiego: *Badania z zakresu teorii ewolucji w ZSRR*. W dziale *Metodologiczne problemy badań historyczno-naukowych* znaleźli się tylko jeden tekst A. A. Pieczenkina: *Uzasadnienie aksjomatyczne w rozwoju fizyki*. W artykule tym zwraca uwagę próba sprecyzowania takich terminów, jak: „aksjomatyzacja”, „matematyzacja”, „integracja”. Imponująco przedstawia się — w całym zresztą roczniku — dział: *W 150-lecie urodzin D. I. Mendelejewa*. Zamieszczono w nim dwa obszernie artykuły: R. B. Dobrotina i E. P. Karpiejewa: *Łomonosow i Mendelejew — uczeni encyklopedyści dwóch epok* oraz M. G. Fajerszteina: *O wzorze Avogadro-Mendelejewa*. Ten ostatni tekst zainteresuje z pewnością historyków chemii zajmujących się dziejami badań nad budową molekuł. Artykuł nawiązuje do wcześniejszych prac autora jeszcze z lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Dział: *W 100-lecie urodzin A. J. Fersmana* zawiera następujące prace: N. M. Raskina i I. I. Szafranowskiego: *Historia przyrodoznawstwa w twórczości A. J. Fersmana*²; A. W. Kolcowa: *A. J. Fersman jako organizator nauki* oraz W. S. Urusowa: *Podstawowe etapy rozwoju i oddziaływania wzajemnego idei geochemicznych i krystalochemicznych*. Dział: *Naukowe doniesienia* przynosi kilka artykułów poświęconych przeważnie problemom historii nauk ścisłych, jak: B. W. Gniadienki i M. T. Pereza (Kuba): *Z dziejów pojęcia prawdopodobieństwa zdarzenia przypadkowego*; D. N. Trifonowa: *Otrzymanie przez A. I. Brodskiego pierwszych laboratoryjnych ilości radzieckiej ciężkiej wody*. (W 50-lecie początków produkcji ciężkiej wody w ZSRR)³; A. P. Grinberga: *O nazwach akceleratorów cząstek naładowanych*; L. Greymonata (Włochy): *Prace Peano i ich miejsce w kulturze włoskiej* (przedmowę do tego artykułu napisał E. A. Miedwiediew); B. T. Tlenbierdijewa: *Matematyczny atomizm na średniowiecznym Wschodzie* oraz E. Rincon-Posy: *Niektóre zagadnienia fizjologii serca w papirusie Ebers*. Z kolei dział: *Wybitni radzieccy uczeni i inżynierowie* zawiera artykuły biograficzne: J. I. Kriwonosowa: *Iwan Pawłowicz Bardin* oraz A. P. Juskiewiczza: *Historia matematyki w pracach N. N. Łuzina*. Pierwszy zainteresuje historyków metalurgii, drugi — historyków matematyki. W dziale *Materiały do biografii uczonych i inżynierów* opublikowano artykuł J. I. Lesniewskiego: *Nowe materiały o życiu i twórczości A. Van den Broeka*. Z pewnością zainteresuje historyków fizyki i chemii, zajmujących się uporządkowaniem dorobku takich uczonych, jak: D. I. Mendelejew, E. Rutherford, H. Moseley, A. Van den Broek, N. Bohr, F. Soddy. Dział: *Z dziejów odkryć i wynalazków* zawiera artykuł J. E. Niemirowskiego: *Technika poligraficzna Iwana Fiedorowa i jego uczniów*. W dziale: *Międzynarodowe związki naukowe* zamieszczono tylko artykuł K. A. Fiodorowa: *Radziecko-francuskie związki naukowo-techniczne (lata 1960—1980)*. Czytelników polskich zainteresowałyby z pewnością teksty o tematyce pokrewnej, dla przykładu — o radziecko-polskich związkach naukowych (w tym: w zakresie historii nauki i techniki) tego samego okresu. Toteż z niecier-

² W kontekście rozważań autora chciałbym zwrócić uwagę polskich czytelników na interesującą jego książkę: *Istorijsza kristatografii. S drevniejszich wriemion do naczata XIX stoletija*. Leningrad 1978 oraz tegoż: *Istorijsza kristatografii. XX wiek*. Leningrad 1980.

³ A. I. Brodski jest autorem dwutomowego podręcznika: *Chemia fizyczna*. Warszawa 1954. Podręcznik ten stanowił na przełomie lat pięćdziesiątych — sześćdziesiątych podstawę nauczania przedmiotu na Wydziale Chemii UW.

pliwością będą oni oczekiwać na tego rodzaju radzieckie publikacje. Dział: *W muzeach i archiwach* przynosi dwa szkice: A. B. Łozowej: *Muzeum akademickie i jego rola w upowszechnianiu historii nauki i techniki* oraz W. D. Bolszakowa: *Najstarsze muzeum akademickie*. Oba te teksty zdają się zachęcać do wykorzystania muzeów w pracy historyków nauki i techniki, zwłaszcza — dodam od siebie — gdy zawierają one bogate zbiory biblioteczne. W dziale *Wspomnienia* J. M. Kreps w artykule: *O przeżytych i przeżywanym* kontynuuje swe rozważania osobiste — zapoczątkowane w 1983 r. W dziale *Kalendarz jubileuszowych dat* znaleźć można stosowne informacje o uczonych przeszłości. Niestety, zabrakło w nim informacji o 150-leciu urodzin D. I. Mendelejewa (urodził się 7 lutego 1834 r.), a można było przypomnieć najważniejsze daty z życia wybitnego uczonego. W działach recenzyjnych zamieszczono cztery recenzje, w tym jedną książki brytyjskiej. W nowym dziale *Przegląd zagranicznych periodyków*, nawiązujących do dawnego *Na stronach zagranicznych periodyków*, znajdujemy omówienia: N. A. Firsowej: „*Dejiny ved a techniki*” (1982) oraz M. A. Nikinowej: „*Revue d'histoire des sciences*” w latach 1982—1983. Są to jednostronowe teksty. W dziale *Życie naukowe* opublikowano kilka doniesień o różnych konferencjach z zakresu historii nauki i techniki, w tym — sądząc po opracowaniu Z. I. Szeptunowej — chyba jednej z bardziej interesujących na temat *Chemia a cywilizacja. XX wiek*. Konferencja ta odbyła się w dniach 26—28 kwietnia 1983 r. w Użgorodzie. Wreszcie w dziale *Listy do redakcji* I. W. Dorman pisze o pewnych okolicznościach odkrycia neutronu — związanych z pracami uczonych niemieckich w maju-czerwcu 1930 r.

Numer drugi otwiera dział: *W 150-lecie urodzin D. I. Mendelejewa*, w którym zamieszczono artykuły: I. S. Dmitriewa: *Problem miejsca indu w układzie okresowym pierwiastków* oraz D. D. Kalafatiego: *Odkrycie przez D. I. Mendelejewa uniwersalnej stałej gazowej*. Oba teksty są cennymi przyczynkami do opracowania spuścizny pisarskiej D. I. Mendelejewa oraz przezwyciężenia niektórych przestarzałych stereotypów myślenia związanych z interpretacją tej spuścizny⁴. W dziale *Ogólne problemy rozwoju nauki i techniki* znajdujemy artykuły: A. A. Gursztejna: *Geneza nauki jako zjawiska socjo-kulturowego* oraz W. W. Ilina: *Problem początku nauki*. Merytorycznie nawiązują one do opublikowanych na łamach „Woprosow” artykułów I. N. Łosiewej i P. P. Gajdienko (1981 nr 3) oraz B. G. Kuzniecowa (1983 nr 3). Wszystkie zaś mieszczą się w formule naukoznawstwa historycznego z poważnymi elementami filozoficznej refleksji nad nauką. Wskazane byłoby ich przełożenie na język polski i opublikowanie na łamach periodyku specjalizującego się w tej dziedzinie — czyli w „Zagadnieniach Naukoznawstwa”. Dział *Naukowe doniesienia* przynosi obszerny artykuł I. G. Baszmakowa: *Równania nieoznaczone i ich rola w rozwoju algebry* oraz kilka krótkich szkiców: I. S. Aleksiejewa: *Od prawa Wiena do prawa Plancka*; A. F. Burykina: *Życie oddane morzu. W 150-lecie podróży morskiej W. S. Chromczenki dookoła świata*; E. K. Koczetowej i W. M. Potopowa: *O Beilsteinie i „Beilsteinie”*⁵ oraz A. A. Parchomienki: *Naukowe forum maszynoznawców*. W dziale *Wybitni radzieccy uczeni i inżynierowie* zamieszczono teksty J. B. Zeldowicza: *Pamięci przyjaciela* (dotyczy akademika B. P. Konstantinowa) oraz W. J. Frenkla i B. G. Gaspariana: *Akademik A. L. Alichanow. (Materiały do naukowej biografii)*. Dział *Materiały do biografii uczonych i inżynierów* zawiera artykuły: A. I. Cielikowa i J. P. Szynkarewicz: *Twórca technologicznej szkoły w Moskiewskiej Wyższej Uczelni Technicznej. (O pierwszym dyrektorze MWUT z wyboru — A. P. Gawrilenko)* oraz A. T. Grigoriana i P. Costabela (Fran-

⁴ Por. I. S. Dmitriew: *Historia przewidywania i odkrycia galu* (w:) „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. XIX: 1984 nr 3—4 s. 559—567.

⁵ Por. Ł. A. Szmulewicz, J. S. Musabekow: *Fiodor Fiodorowicz Beilstein. 1838—1906*. Moskwa 1971.

cja): *Marie-Antoinette Tonnelat* (chodzi o znaną francuską badaczkę w zakresie fizyki i historii fizyki). Miłośników archiwistyki zainteresuje z pewnością zamieszczony w dziale *W muzeach i archiwach* artykuł A. W. Elpatiewskiego: *Dokumentacja naukowo-techniczna archiwów ZSRR a badania z zakresu historii nauki i techniki*. Dział *Wspomnienia* przynosi kolejny odcinek autobiografii J. M. Krepsa: *O przeżytych i przeżywanym oraz krótki szkic J. M. Terentiewa: Z dziejów pierwszych radzieckich organizacji raketowych (lata 1930—1935)*. Wielka szkoda, że — biorąc pod uwagę zajmowane przez autora stanowisko oraz jego kontakty (m.in. z M. N. Tuchaczewskim) — tekst liczy zaledwie pięć stron druku. Bardzo zachęcam polskich czytelników do zapoznania się z zamieszczonym w dziale *Dyskusje i omówienia* artykułem A. Ł. Wassojewicza: *Z powodu artykułu M. M. Postnikowa i „kulturowo-historycznych” publikacji jego wyznawców*. Okoliczności powstania tej polemiki są dość osobliwe. Otóż latem 1982 r. w radzieckim periodyku: „Technika i Nauka” opublikowany został artykuł M. M. Postnikowa: *Największa mistyfikacja w dziejach?*⁶. Jego autor — jak pisze A. Ł. Wassojewicz — pod wpływem książek N. A. Morozowa⁷ twierdzi, że starożytność nigdy nie istniała! Osobliwe, że poglądy krytykowanego uzyskały już pewną popularność wśród radzieckich niespecjalistów w dziedzinie nauk społecznych. „M. M. Postnikow — pisze A. Ł. Wassojewicz — odrzucając istnienie starożytności za jednym zamachem stara się przekreślić trzy tysiąclecia w rozwoju światowej cywilizacji” (s. 114). Kończąc artykuł autor wyraża swe obawy, że „fenomen Postnikowa” może pojawić się na nowo, zaś „źródła jego tkwią w szkole średniej” (s. 124). Dział *Kalendarz jubileuszowych dat* przynosi stosowne informacje o uczonych przeszłości. W dziełach recenzyjnych zamieszczono siedem recenzji, w tym książki włoskiej i zachodniemieckiej. Dział *Zycie naukowe* przynosi informacje o różnych konferencjach, m.in. o konferencji historyków techniki (Drezno, luty 1983), na której z referatami wystąpili między innymi ze strony polskiej: doc. W. Banasiewicz, prof. E. Olszewski i prof. R. Sroczyński. Numer kończy w dziale *Listy do redakcji* tekst J. A. Kuroczkina: *Maxwell a kwaterniony*, który zainteresuje historyków fizyki.

Numer trzeci otwiera dział: *W 150-lecie urodzin D. I. Mendelejewa*, w którym opublikowano interesujący artykuł M. A. Jeliaszewicza i T. S. Protki: *D. I. Mendelejew a spektroskopia* oraz krótkie doniesienie T. M. Klimowicza i D. N. Trifonowa: *O pobycie D. I. Mendelejewa w Symferopolu*. Dział: *Ogólne problemy rozwoju nauki i techniki* zawiera artykuły: B. I. Kozłowa: *Archimedes a geneza wiedzy technicznej* oraz W. A. Sakuna: *Ogólne prawidłowości a współczesny etap rozwoju techniki rolniczej*. Pierwszy z tych artykułów należałoby czytać w kontekście opublikowanych w numerze drugim tekstów A. A. Gursztejna, W. W. Ilina i A. Ł. Wassojewicza. W dziale: *XVII Międzynarodowy Kongres Historii Nauki* znajdujemy wartościowy artykuł T. W. Andrianowa i A. I. Rakitowa: *Filozofia nauki i metodologia badań historyczno-naukowych S. Toulmina*. Jest to tekst typowo naukoznawczy — utrzymany w konwencji artykułów zamieszczanych w „Zagadnieniach Naukoznawstwa” — toteż może celowe byłoby jego opublikowanie w polskim przekładzie we wspomnianym periodyku. W dziale *Historiografia badań historyczno-naukowych* J. I. Sołowiew i Z. I. Szeptunowa w artykule: *Historiografia prac z zakresu historii chemii, odzwierciedlenie podstawowych okresów rozwoju chemii (koniec XVIII w. — początek XX w.)* omawiają sprawy interesujące profesjonalnych historyków chemii. Artykuł z pewnością warto byłoby opublikować w języku polskim lub też kiedyś skomentować, a to ze względu na pewne polemiczne jego wątki. W dziale *Międzynarodowy Kongres Geologiczny w Moskwie*

⁶ Por. M. M. Postnikow: *Wieliczajszaa mistyfikacja w istorii?* (w:) „Technika i Nauka” 1982 nr 7 s. 28—33.

⁷ Por. N. A. Morozow: *Otkrowienije w grozie i burcie*. Moskwa 1914; tenże: *Proroki*. Moskwa 1914; tenże: *Christos*. T. I—VII. Moskwa-Leningrad 1924—1932.

zamieszczono artykuł W. W. Tichomirowa: *Z dziejów międzynarodowych organizacji geologów*. Dział *30-lecie pracy Instytutu Historii Przyrodznawstwa i Techniki AN ZSRR* zawiera artykuł dyrektora tej placówki S. R. Mikulinskiego pt.: *Zestawić to, co osiągnięte z tym, co trzeba uczynić*. Jest to tekst referatu wygłoszonego 12 maja 1984 r. na specjalnym posiedzeniu w Moskwie z okazji 30-lecia wspomnianego Instytutu. Z pewnością zainteresuje kierownictwo polskiej analogicznej instytucji, a mianowicie Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN. Dodam, że wystąpienia poszczególnych dyskutantów na wspomnianym posiedzeniu będą opublikowane w najbliższych numerach „Woprosow”. Dział kwantowych „ciągłych” rozwiązań paradoksu Gibbsa oraz komunikaty: Nguen Zuy kwantowych „ciągłych” rozwiązań paradoksu Gibbsa oraz komunikaty: Nguen Zuy Kuna (Wietnam): *O roli eksperymentu myślowego w rozwoju fizyki*; W. A. Jesakowa: *Pierwszy zjazd geograficzny*; Ł. I. Irzaka: *O odkryciu zjawiska Orbeliego-Giniecinskiego*. Zwarty tematycznie jest dział *Materiały do biografii uczonych i inżynierów*, reprezentowany przez artykuły D. Flamma (Austria): *Życie Ludwiga Boltzmanna i jego miejsce w dziejach teorii kinetycznej* oraz *Odpowiedź L. Boltzmanna na ankietę o metodach pracy matematyków, przedstawioną przez periodyk „Enseingent matematique” w latach 1902—1904*. Warto dodać, że L. Boltzmann był jedynym z wybitnych fizyków, którzy odpowiedzieli na tę ankietę. W świetle opublikowanych w artykule danych trudno zorientować się, ile pytań zawierała ankietę i jakie były pytania, na które uczony nie odpowiedział (w artykule stwierdza się tylko, że brak odpowiedzi na co najmniej dziewięć pytań). W dziale: *Z dziejów odkryć i wynalazków* znalazł się tylko jeden artykuł, a mianowicie W. S. Wirginskiego: *Czerepanowie — wybitni rzecznicy techniki maszynowej. (W 150-lecie wynalazienia pierwszego rosyjskiego parowozu)*. W dziale: *W muzeach i archiwach* zamieszczono artykuł S. S. Ilizarowa: *Z doświadczeń tworzenia Muzeum Historii Nauki i Techniki*. Pojawił się też nowy dział: *Przeglądy*, w którym zamieszczono wykazy P. W. Pilszczikowej: *Dysertacje z zakresu historii przyrodznawstwa, obronione w latach 1980—1982* (w sumie 50 pozycji) i B. S. Kogana: *Dysertacje z zakresu historii techniki, obronione w latach 1980—1982* (w sumie 29 pozycji). Byłoby interesujące, gdyby Redakcja „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” zamieściła podobne wykazy polskich dysertacji z zakresu historii przyrodznawstwa i techniki. Dział *Kalendarz jubileuszowych dat* przynosi informacje o uczonych przeszłości. W działach recenzyjnych omówiono tym razem wyłącznie książki zagraniczne (4). Dział *Życie naukowe* przynosi informacje o kilku konferencjach i sympozjach, w tym o sympozjum *Rewolucyjne przemiany w nauce i technice w końcu XIX w. — na początku XX w. jako przestanka rewolucji naukowo-technicznej* (Liblice w Czechosłowacji, październik 1933 r.) — między innymi z udziałem prof. E. Olszewskiego i dra H. Hollendra jako współautora jednego z referatów. Wreszcie w dziale *Pamięci uczonych* znajdujemy nekrolog poświęcony radzieckiemu historykowi chemii S. A. Pogodinowi (1894—1984). W sumie — w ocenie recenzenta — numer bardziej zwarty tematycznie i bardziej interesujący aniżeli dwa poprzednie.

Numer czwarty otwiera już tradycyjnie w tym roczniku dział: *W 150-lecie urodzin D. I. Mendelejewa*, zawierający artykuły: A. N. Wjalcewa: *Stosunek D. I. Mendelejewa do wyjątków od prawa okresowego* oraz A. N. Szamina: *D. I. Mendelejew a zagadnienia biotechnologii*. Tak więc Redakcja „Woprosow” bardzo poważnie uhonorowała 150-lecie urodzin wybitnego chemika rosyjskiego. Czytelnicy, nie tylko przecież radzieccy, z niecierpliwością oczekiwać będą na zbiorcze wydanie opublikowanych jubileuszowych artykułów, stanowiących — jak sądzę — dobry wskaźnik rangi dotychczasowych radzieckich dokonań w tym zakresie. W dziale *XVII Międzynarodowy Kongres Historii Nauki* opublikowano artykuły: W. I.

Kuzniecowa i W. N. Gutiny *Nowe odczytanie jednej ze stron z dziejów nauki* (chodzi o L. Pasteura); I. N. Łosiewej — *Pojęcie „wiedzy” w starogreckiej tradycji* oraz I. T. Kasawina i W. P. Filatowa — *Historia naukowych tradycji w interpretacji P. Feyerabenda*. Ostatni z wymienionych tekstów ma charakter naukoznawczy, toteż zachęcam Redakcję „Zagadnień Naukoznawstwa”, aby zdecydowała się na opublikowanie jego polskiego przekładu obok sygnalizowanych wcześniej artykułów. Dział *Naukowe doniesienia* przynosi kilka ciekawych prac: krótki szkic A. Ł. Jaszina: *Idee Aleksandra Humboldta dotyczące związków między procesami ziemskimi a kosmicznymi i rozwój tych idei w pracach uczonych rosyjskich XX w.*; obszerny artykuł S. R. Mikulinskiego: *W 200-lecie urodzin J. Diadkowskiego* oraz teksty I. M. Zabelina: *Estetyka przyrody w twórczości Aleksandra Humboldta*; M. A. Jeliaszewicza i T. S. Protki: *Program Clausiusa a program Maxwella w dziedzinie kinetycznej teorii gazów*; J. Ł. Wielijewej i I. R. Selimchanowa: *O pierwszym praktycznym wykorzystaniu metalicznego antymonu* i J. Ł. Niemirowskiego: *Petersburski mistrz książki G. N. Skamoni*. Dział: *Wybitni radzieccy uczeni i inżynierowie* zawiera dwa artykuły wspomnieniowe: K. W. Frołowa i A. A. Parchomienki: *Historia nauki i techniki w twórczej spuściźnie akademika A. A. Błagonawowa* oraz E. N. Mirzojana: *Iwan Iwanowicz Schmalhausen. (W 100-lecie urodzin)*. W dziale *Materiały do biografii uczonych i inżynierów* zamieszczono artykuł Ł. W. Aleksiejewa: *Iwan Nikolajewicz Gorożankin na uniwersytecie i w życiu*. Dwa ostatnie teksty zainteresują historyków biologii. Z kolei w dziale *Z dziejów odkryć i wynalazków* znajdujemy artykuły: W. W. Jermołowa: *Rozwój pneumatycznych konstrukcji budowlanych* oraz J. A. Kobynianskiego: *Henri Fabr — twórca pierwszego na świecie hydroplanu*. W dziale *Przeglądy* znajdujemy artykuł L. M. Kosariewej: *Problem więzi wzajemnych między filozofią nauki a historią nauki. (Przegląd literatury zagranicznej)*. Jest to wielce ciekawy tekst naukoznawczy, chociaż jego tytuł nie w pełni odpowiada treści, albowiem w artykule uwzględniono tylko piśmiennictwo zachodnie, głównie anglo-amerykańskie, z jednej strony, z drugiej zaś radziecką literaturę o charakterze komentatorskim. Brak odniesień do literatury z innych obszarów, w szczególności z krajów socjalistycznych. Dział *Kalendarz jubileuszowych dat* przynosi, jak zwykle, stosowne informacje o uczonych przeszłości. W działach recenzyjnych zamieszczono siedem recenzji, głównie prac radzieckich, przy czym jedną z nich napisał autor z NRD, co może być jakąś zachętą dla polskich potencjalnych autorów. W dalszym ciągu brak w „Woprosach” recenzji książek polskich. W dziale *Przegląd periodyków zagranicznych* M. A. Nikonowa pisze o periodyku „Revue d'histoire des sciences”, nr 2—4 z 1983 r. Na koniec dział: *Życie naukowe* informuje o różnych posiedzeniach, seminariach etc., które odbyły się w Związku Radzieckim. Szukałem w tych sprawozdaniach śladów udziału polskich historyków nauki i techniki. Niestety, nie znalazłem, co pozwala mi sądzić, że polscy historycy nauki i techniki w tych spotkaniach po prostu nie uczestniczyli.

W ocenie ogólnej „Woprosow” z 1984 r. chciałbym zwrócić uwagę na dwa pozytywne zjawiska. Pierwsze — to opublikowanie kilku obszernych artykułów naukoznawczych stanowiących pokłosie XVII Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki. Teksty te stanowią odpowiedź autorów radzieckich na prace zrodzone na Zachodzie. Ich opublikowanie na łamach „Woprosow” spełnić może pożyteczną funkcję informacyjną z jednej strony, z drugiej zaś zachęcić potencjalnych twórców radzieckich do wypracowania własnych poglądów w poruszanych sprawach.

Drugie pozytywne zjawisko — to opublikowanie w każdym numerze bloku artykułów poświęconych różnym aspektom twórczości D. I. Mendelejewa. Teksty te prezentują wysoki poziom merytoryczny i metodologiczny. Niestety, recenzent odnotował także negatywne zjawisko, a mianowicie dalszy spadek nakładu czasopisma (np. nr 3 — 2018 egzemplarzy) oraz zmniejszenie się ilości recenzji.

Stefan Zamecki
(Warszawa)

„Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”. Seria B. Historia nauk biologicznych i medycznych. Zeszyt 31. *Z dziejów polskiej balneochemii farmaceutycznej*. PWN Warszawa 1984 128 ss.

Staraniem Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN ukazał się kolejny numer „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej”. Seria B. Historia nauk biologicznych i medycznych (zeszyt 31). Jest to niejako ląbędzy śpiew tej serii, gdyż, jak wynika z notatki redakcyjnej na końcu numeru, kontynuacja studiów i materiałów odbywać się będzie we wspólnej sekcji II nauk przyrodniczych i technicznych. Ograniczy to i tak skąpe możliwości publikowania prac z dziedziny historii medycyny i farmacji. A zawartość recenzowanego numeru przekonuje jeszcze raz, że wiele jeszcze można znaleźć nieznanych, a ciekawych materiałów z tej dziedziny.

Całość numeru, poświęcona historii polskiej balneologii, a zwłaszcza balneochemii, wnosi do tego zagadnienia wiele nowych elementów. Artykuł Haliny Kowalenko *Erasm Sixtus — Pierwszy balneochemik polski (1570—1635)*, to zupełnie nowe spojrzenie na tę ciekawą, a mało w historii medycyny polskiej znaną postać. Autorka polemizuje z tymi autorami, którzy Sixtusa uważają za profesora Akademii Zamojskiej i w oparciu o dotychczasowe badania podkreśla jego mało dostrzeżoną obecność w gronie profesorów Wydziału Lekarskiego Akademii Krakowskiej. W ślad za Zembrzuskim uważa, że nie ma żadnych przekonujących dowodów źródłowych, że kiedykolwiek Sixtus był profesorem w Zamościu, a wszystko przemawia za tym, że jako lekarza lwowskiego łączyły go jedynie ze środowiskiem zamojskim więzy towarzyskie i naukowe. Natomiast, w pozostającym poza środowiskiem uniwersyteckim kręgu lwowskich uczonych, zajmował pozycję przodującą z racji swych wszechstronnych zainteresowań, licznych światowych kontaktów, działalności społecznej (jako rajca miejski) i bogatego księgozbioru. Ale najistotniejsze są słowa Autorki odnoszące się do dzieła Sixtusa *O cieplicach...* Porównując je z dziełem Oczki, słusznie uznaje wyższość pracy Sixtusa tak z punktu widzenia znajomości problemu, jak i nowoczesności przeprowadzonych obserwacji. W odróżnieniu od Oczki, który dzieło swoje napisał na wyraźne polecenie Stefana Batoryego, Sixtus był autentycznie zainteresowany właściwościami leczniczymi wód. Autorka, jako pierwsza z historyków zajmujących się tym zagadnieniem, zwraca uwagę, że stworzył on pierwsze w Polsce laboratorium do badania wód mineralnych. Stąd w jego dziele obszerny rozdział poświęcony metodom tych badań, znanym i stosowanym już w Europie, lecz w Polsce zastosowanym przezeń po raz pierwszy. W grupie trzech pierwszych uczonych polskich, zajmujących się właściwościami leczniczymi wód (Oczko, J. I. Petrycy, Sixtus), ten ostatni był najbliższy naukowemu pojmowaniu lecznictwa balneologicznego i stał na poziomie równym najbardziej przodującym w tej dziedzinie badaczom europejskim. Brak znajomości jego dzieła (większość piszących o nim autorów posługiwała się wiadomościami z drugiej ręki) i badań źródłowych, dotyczących samej postaci, sprawił, że dotychczas nie znalazł on w historii medycyny polskiej miejsca, jakie mu przysługuje.